

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA RENKLERİNE GÖRE HAYVAN İSİMLERİ**Kürşat EFE¹****ÖZET**

Kültür; tarihî ve sosyolojik değişim ve gelişim evresi içerisinde edinilen deneyimler, ortaya çıkan değerler ve hayat tarzı olmakla birlikte gelecek nesillere dil aracılığıyla aktarılan bir soyut ve somut semboller bütünüdür. Türk milleti diğer milletler gibi geçmişten günümüze kadar karşılaştığı canlı cansız bütün varlıkları kendi düşünce ve hayal dünyasına göre adlandırmıştır. Türk milletinin bitkilere, kuşlara, böceklerle, diğer hayvanlara, doğaya ve hatta hayata bakışı da kullandığı kelimelerde saklıdır. Bir ülkenin bölgeleri arasındaki ses, söyleyiş ve yer yer söz dizimi ile kelime farklılıkları da ağızlarda görülmektedir. Türkiye Türkçesi ağızlarında şekil, anlam ve kelimeler yönünden farklılıklar bulunmaktadır. Kelimeler yönünden görülen farklılıklar, coğrafi şartlarla doğrudan bağlantılı olan yöresel hayat tarzından kaynaklanmaktadır. Türkiye Türkçesi ağızları, Türkçenin zenginliğidir. Hayvanları adlandırmada kullanılan renk isimleri de bu zenginliğin bir göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, ağızlar, adlandırma, renk isimleri, hayvan isimleri.

ANIMAL NAMES BY COLORS IN TURKEY TURKISH DIALECTS**ABSTRACT**

Culture; historical and sociological changes and experiences gained in the development stage, the resulting values and symbols are transmitted via an abstract and concrete language to future generations While there is a whole life style. Like other nations, the Turkish nation has named all living and inanimate beings according to their world of emotion and thought as compared to the past. It is hidden in the words that the Turkish people use to plants, birds, insects, other animals, nature, and even the gaze of life. The voices, spoken words and the word differences between the regions of an country are also seen in the mouths. There are differences in the shapes, meanings and words in Turkish Turkish dialects. The differences in terms of the words are due to the local life style directly related to the geographical conditions. Turkish Turkic dialects are the richness of Turkic. The names of the colors used to name the animals are also a sign of this richness.

Keywords: Turkey Turkish, dialect, naming, color names, animal names.

¹ Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kursat.efe@amasya.edu.tr.

I. Giriş

“Renk, ışığın kendi öz yapısına ve nesnelere üzerindeki yayılımına bağlı olarak göz üzerinde yaptığı etkidir (Sözen ve Tanyeli, 1992:29).” “Renkleri herkes aynı şekilde algılasa da renk, herkes için aynı anlama gelmemektedir. Renk olgusu günümüzde, sanat dışında fizik, kimya, psikoloji ve fizyoloji gibi bilim dallarının da inceleme alanına girer (Danger, 1987; Kanat, 2003:184).” Renklerin her bireye ve her topluma çağrışımları farklılık gösterir. Yaşanılan çevre ve sahip olunan kültür bu farklılığı oluşturan en temel etkilerdir. En eski çağlardan günümüze kadar renklerin her topluma göre farklı anlamları ve sembolik değerleri ortaya çıkmıştır; bunun yanında bunların evrensel değerleri de oluşmuştur. Bu anlamlar ve sembolik değerler de birer kültürel olgu olarak değerlendirilir.

“Renkler, simgeledikleri kavram ve anlamlar aracılığıyla Türk kültür ve geleneklerinde önemli bir yer işgal etmektedirler. Aslında geçmişten günümüze bir geçiş halinde ele alındıklarında bu kullanımların, birer şifre ya da kod durumu ifade edebildikleri görülmektedir. Türk kültüründe renklerle ilgili söz ve kavramlar, dile yönelik-aslı anlamlarının yanı sıra soyut anlamlarda da kullanılmışlardır. Bu kelimeler dinî, ulusal, coğrafi ve duygusal bakımlardan “yükü” durumdadırlar (C. Heyet, 1996:55).” “Toplum yapılarını, kültürleri ve dünya görüşlerini çözümleme işinde renkler, tahmin edilebileceğinden çok daha fazla önem taşımaktadırlar. Renkler, toplum içerisindeki kategori farklılıklarının göstergeleri olabilmektedirler. Sözelimi eski Türk kültüründe beyaz, genç kızlık; kara, yaşlılık ve dulluk; al ise gelinliği göstermekteydi. Nitekim bugün bile Türkmenler arasında olsun, belli yörelerde olsun, al bağlama âdetinin devam etmekte olduğu belirtilmektedir. Türk kültür tarihinde renklerin, yönlerin ifadesi ve simgeleştirilmesinde de kullanıldıkları görülmektedir. İlginç olan, bu bölümlenimin Türklere özgü olmaması, bir taraftan yakın çevreler olarak Çin ve Moğol kültür havzalarında, diğer taraftan da Eski Ahid, Hintliler, Eski Mısırlılar, Yunanlılar ve Romalılarda farklı tarzlarla aynı uygulamaya rastlanmasıdır (Genç, 1999: 3-4). “Türklerde yönlerin renklerle simgelenmesinin bir uzantısı da, savaşlarda atların kullanımı olmuştur. Bu konuya ilişkin anlatımlar, Hun Hakanı Motun’un batıya beyaz, doğuya mavi (kır), kuzeye yağız, güneye de al atlarla saldırıya geçtiğini göstermektedir. Merkez ise sarı renkle temsil edilmiştir (Gabain, 1968: 107-113)”.

Kültür; bir toplumun kendi duygu, düşünce ve deneyimlerine bağlı olarak oluşturduğu her türlü inanç, ilke, gelenek ve göreneklerdir. “Kültür, bir topluluğun dünya görüşünü kadrolayan manevi değerlerle, bu manevi güçlerin faal hayata yansımalarından doğan teknolojinin oluşturduğu bir bütündür (Kafesoğlu, 1984:1).” Öğrenilmiş insan davranışlarının yansıması olan kültüre bağlı sembollerin ve bunlar içerisinde yer alan renklerin önemi dikkat çekmektedir. Giyim kuşamdan kullanılan nesnelere kadar her yerde, her türlü eşyada kültürel değerler dikkate alınarak renklendirme yapılır. Her topluma göre farklı renk algılaması vardır. Renklerin farklı kültürlerde farklı anlamları vardır.

“Türkçe, renk adlandırmaları yönünden oldukça zengin, çeşitlilik sahibi ve yaratıcı bir dildir. Atalarımız benzetme ve yakıştırma yoluyla yeni renk adları türetirken doğadan hareket etmiş, somut anlatıma yönelmiştir (Aksan, 1995: 453). “Renklerin adlandırılmasında genel

itibarıyla bazı benzetmeler ve esinlenmeler rol oynar. Örneğin Türkiye Türkçesinde renk adları çoğunlukla Doğadan esinlenme yoluyla ortaya çıkmıştır. Türkler, bitkilere, hayvanlara, gökyüzüne bakarak çeşitli renk adları üretmişlerdir (Gözaydın, 2003: 539).” Hayvanlara; renginden, çıkardıkları seslerden, organlarından, hareketlerinden, beslenme şekillerinden, yaşadıkları çevre ve zamandan hareketle adlar verilmiştir. Hayvan adlandırmasındaki renk adlarının kullanışı da Türklerin hayat felsefesini yansıtmaları bakımından oldukça ilgi çekicidir. Doğadan doğaya aktarım yoluyla gerek renk adlandırması yapılırken gerekse hayvan adlandırması yapılırken *alabalık*, *beyazsinek*, *bozayı gibi* renk adlarıyla kurulan hayvan isimleri yanında hayvan adları kullanılarak *devetüyü*, *fildişi*, *ördekbaşı*, *ördekgagası*, *tavşanağzı*, *tavşankanı*, *turnagözü gibi* renk adları oluşturulmuştur.

“Hayvanlara ad takmanın en önemli amacı, ismin ayırıcı ve belirleyici özelliğinden faydalanmaktır. İnsanoğlu, kendisine ait olan birçok hayvan içerisinden bir tanesini ayırmak, bu hayvandan başkalarına söz etmek, onu tanıtmak için mutlaka ona bir isim verme ihtiyacı duymuştur. Bir başka amaç da hayvanlara karşı duyulan sevgidir. Hayvanlara takılan isimlerin çoğu sevgi sözcüklerinden oluşur. Geçmişte ve günümüzde insanlarla yakın ilişkisi bulunan evcil hayvan sahiplerince bu hayvanlara özel isimler verildiği bilinmektedir. Kedi, köpek, manda, tavuk, at, hindi, keklik, tavşan, kumru, muhabbet kuşu, güvercin, ördek, koyun, keçi, katır, deve gibi birçok hayvana sahibince sevgi sözcüklerinden oluşan isimler verilmiştir. İnsanlara konulan adların da hayvanlara verilmesi bu düşüncüyü pekiştirmektedir (Efe, 2004: 4)”.

Renk adları yönünden Türk dilinin zenginliği, Türkiye Türkçesi ağzlarında hayvanların rengine göre yapılan adlandırmalarda da kendisini göstermektedir. Hayvanlar renklerine göre adlandırılırken genellikle vücudun tümüne ilişkin değerlendirmede tek bir rengin gözetilmesi söz konusudur: *ak leylek*, *boz doğan*, *sarı kuş*, *yeşil çıvgın vb.* Bir diğer adlandırma da vücut organlarının renklerine göre yapılmaktadır: *kara sırtlı kıyrukkakan*, *kızılbacak*, *mavi yanaklı arı kuşu*, *mavigerdan*, *pembe göğüslü*, *yeşilbaş vb.* Anadolu ağzları, Türkçenin geleceği adına önem arz etmektedir. Gerek renk isimlerini vermede gerek hayvan isimlerini vermede gerekse hayvanları renklerine göre adlandırmada ağzılarda çok büyük çeşitlilik ve zenginlik bulunmaktadır.

II. Renklerine Göre Verilen Hayvan İsimleri

açık kara: Atmaca türü bir tür kuş [RİA 309].

ağkurt: Bir tür meyve kurdu [Ank.Söz. s.4: Kız.].

ak balık: Beyaz etli, iki buçuk beş kilogram ağırlığında bir tür balık; *tathısu kefalı*, *ak kefal*, *kepenez* ya da *kasna* olarak da bilinir, *sazan*giller [*cyprinidae*] familyasına ait bir balık türü. Ak balığı Türkiye'nin her yerinde, hatta en ufak çaylarında bile bulmak mümkündür [*Leuciscus cephalus*],[TBA. s.115: Beyşehir Gölü].

ak buba ~ ak bula: Akbaba [Doğa].

ak çaylak: *Gündüz yırtıcılarından, atmacagillerden bir tür kuş [Accipitridae-Elanus caeruleus],[Kuş].*

ak kum kuşu: *Çullukgillerden bir tür kuş [Scolopacidae-Calidris alba],[Kuş].*

ak kuyruksallayan: *Kuyruksallayangillerden bir tür kuş [Motacillidae-Motacilla alba],[Kuş].*

ak leylek: *Leylekgillerden bir tür kuş [Ciconiidae-Ciconia ciconia],[Kuş].*

ak mukallit: *Ötleğengillerden bir tür kuş [Sylviidae-Hippolais pallida],[Kuş].*

ak pelikan: *Pelikangillerden bir kuş [Pelecanidae-Pelecanus onocrotalus],[Kuş; Doğa].*

akça böcö: *Tesbih böceği [GA s.35].*

akça cılıbit: *Yağmurcungillerden bir tür kuş [Charadriidae-Charadrius alexandrinus],[Kuş].*

akçavak: *Beyaz renkli, çevik hareketli bir çeşit ırmak balığı [Ank.Söz. s.6:Ayaş, Keşanuz-Ank.].*

akdavar: *Beyaz keçi, Ankara keçisi [Ank.Söz. s.6:Kız.].*

akpelikan: *Bir tür kuş [Doğa:Bur.].*

al arğa *<ala karga: Saksagan [KAYMA s.273].*

al tay: *Bir at cinsi [KYAS s.10:Özbağ; KYA s.461].*

ala doğan: *Nesli tükenmek üzere olan, doğangillerden bir tür kuş [Falco vespertinus-Falconidae],[Kuş; Doğa].*

ala gabak: *Siyah beyazlı güvercin büyüklüğünde bir kuş [SİYA s.553].*

alaabak: [I] Alakarga [Doğa]; [II] Kestane kargası [Kös.].

ala gabış: *Alacakarga [SİYA s.553].*

ala garga: *1. Saksagan [Ank.Söz. s.7:Yaraşlı-Hay.]; 2. Tavuk yumurtalarını yiyen bir kuş [SİYA s.553].*

ala kabak: *Ağaçkakan türü bir kuş [Doğa].*

ala kabış: *Alakarga [Doğa].*

ala kakan: *Ağaçkakan türü bir kuş [Doğa].*

ala kaşık: *Alakarga, alaca karga. [Ank.Söz. s.7:Beydilli-Nal.; Doğa].*

ala kese: Alakarga [Doğa].

ala küçük: Alakarga [Doğa].

ala sahça ~ sakça: Saksığan [Doğa].

ala saksığan: İspinoz [Doğa].

ala sircik ~ ala sığircik: *Sığircikgillerden* bir tür kuş; başı, kanatları siyah, göğsü beyaz bir sığircik [*Sturnus roseus-Sturnidae*],[Kuş; KAYMA s.273: *ala sircik <ata sığircik*].

ala takaç: Ağaçkakan türü bir kuş [Doğa].

ala takalak: Ağaçkakan türü bir kuş [Doğa].

ak turna: *Turnagillerden*, nesli tükenmek üzere olan bir tür kuş [*Gruidae-Grus leucogeranus*],[Kuş].

boz: Bir deve çeşidi [And.Ağıt.].

boz alamecek: *İspinozgillerden* ötücü bir kuş [*Rhodospiza obsoleta*],[Kuş].

boz bakkal: Tarla ardıcı [Doğa].

boz çıvgın: *Ötleğengillerden* bir tür kuş [*Phylloscopus bonelli-Sylviidae*],[Kuş].

boz doğan: *Doğangillerden* bir tür kuş [*Falco columbarius-Falconidae*],[Kuş].

boz eabil: *Ebabiller, sağanlar; sağangillerden* bir tür kuş [*Apus pallidus-Apodiformes-Apodidae*],[Kuş].

boz kara: Atmaca çeşidi bir tür kuş [RİA 312:5/36].

boz kaz: *Kazılardan, ördekgillerden* bir tür kuş [*Anser anser-Anseriformes-Anatidae*],[Kuş].

boz kiraz kuşu: *Kirazkuşugillerden* bir kuş [*Emberiza cineracea*],[Kuş].

boz kuyrukkakan: *Sinekkapangillerden* bir tür kuş [*Oenanthe isabellina-Muscicapidae*][Kuş].

boz ördek: *Kazılardan [Anseriformes], ördekgillerden* bir tür kuş [*Anas strepera, Anatidae*],[Kuş].

boz ötleğen: *Ötleğengillerden* bir tür kuş [*Sylvia borin - Sylviidae*],[Kuş].

boz söğütbülbülü: *Ötleğengillerden* bir tür kuş [*Phylloscopus orientalis - Sylviidae*],[Kuş].

boz yelkovan: *Yelkovangillerden* bir tür kuş [*Calonectris diomedea* - *Procellariidae*],[Kuş; Doğa].

gökoğlak: *Gıragıra* da denilen mavi renkli bir göçmen kuş [TÇDSK s.40; Doğa].

gövel ~ guvel ~ güvel: Yeşil başlı ördek [Ank.Söz. s.127:Hisarlıkaya-Pol.; Doğa; OAAD 242:Kır.; SİYA s.628; And.Ağıt.].

göy geçemen: Yeşil ve büyük bir çeşit kertenkele [SİYA s.626].

gula: Yakasında kırmızı lekeler bulunan hayvan. [KİAT 324:Tr.].

kara ağaçkakan: *Ağaçkakangiller* bir tür kuş [*Dryocopus martius;Picidae*],[Kuş].

kara akbaba: Nesli tükenmek üzere olan, *gündüz yırtıcılarından, atmacagillerden* bir tür kuş [*Aegyptius monachus, Accipitridae*],[Kuş].

kara bakal ~ kara bakkal: Karatavuk [Doğa].

kara balık: Hazaroğlu gölü ve Murat suyu tatlı su balığı; orta büyüklükte olan, ilkbaharda avlanan bir tür balık [*Varicorhinus damascinus*],[TBAAd. s.122: Ant.; Bal. 10-11-12,s.3.].

kara bataklık [Doğa].

kara boyunlu [Doğa].

kara bukal: Karatavuk [Doğa].

kara cuka: Karatavuk [Doğa].

kara çaylak: *Gündüz yırtıcılarından, atmacagillerden* bir tür kuş [*Milvus migrans*],[*Accipitridae*],[Kuş].

kara çığa: Atmaca türü bir kuş [Doğa].

kara iskete: *İspinozgillerden* ötücü bir kuş [*Serinus pusillus*],[Kuş].

kara kaya: “*Kömürcü karası*” adlı balık türü [TBAAd. s.122].

kara kızılacak: *Çullukgillerden* bir tür kuş [*Tringa erythropus*], [*Scolopacidae*],[Kuş].

kara kızılkuyrak: *Sinekkapangillerden* bir tür kuş [*Phoenicurus ochruros*], [*Muscicapidae*],[Kuş].

kara kura: Alakarga [Doğa].

kara kuş: Nesli tükenmek üzere olan, *gündüz yırtıcılarından, atmacagillerden* bir tür kuş [*Gypaetus barbatus, Accipitridae*],[Kuş].

kara leylek: *Leylekgillerden* bir tür kuş [*Ciconia nigra, Ciconiidae*],[Kuş].

kara orman tavuğu: Türkiye’de nesli tükenmiş, orman tavuklarından bir tür kuş [*Tetrao tetrix, Tetraoninae*],[Kuş].

kara patak: Karatavuk [Doğa].

kara sinekkapan: Nesli tükenmek üzere olan *sinekkapangillerden* bir tür kuş [*Ficedula hypoleuca, Muscicapidae*],[Kuş].

kara sumru: *Sumrugillerden* bir tür kuş [*Chlidonias niger, Sternidae*],[Kuş].

kara tırnak: Atmaca türü bir kuş [Doğa].

kara toygar: *Toygargillerden* bir tür kuş [*Melanocorypha yeltoniensis, Alaudidae*],[Kuş].

kara kızıl: Atmaca çeşidi [RİA 322].

karabakkal: Karatavuk; bir tür kuş [Doğa:Blk.].

karaca balık: Bir tür mersin balığı [*Acipenser güldenstâdti*],[TBAd. s.122:Pr.;Söz.9;Tr.].

karaçalı: Barbunya balığının ufağı. [TBAd. s.122:İst.].

karağuş: Kartal [Tok.-Ay.].

kınalı keklük: *Tavuksulardan, sülüngillerden* bir tür kuş [*Alectoris chukar, Galliformes, Phasianidae*],[Kuş].

kınalı: Kızılgardan türü bir kuş [Doğa: İz.].

kırcalı: 1. Güvercin büyüklüğünde ve sekerek yürüyen siyah yabanî kuş 2. Ardıç kuşu [Doğa:Blk.; Enz.; EDSK s.254].

kızıl akbaba: Nesli tükenmek üzere olan, *gündüz yırtıcılarından, atmacagillerden* bir tür kuş [*Gyps fulvus, Accipitridae*],[Kuş].

kızıl ardıç kuşu: *Kuyruksallayangillerden* bir tür kuş [*Turdus iliacus, Motacillidae*],[Kuş].

kızıl çaylak: Nesli tükenmek üzere olan, *gündüz yırtıcılarından, atmacagillerden* bir tür kuş [*Milvus milvus, Accipitridae*],[Kuş].

kızıl kırlangıç: *Kırlangıçgillerden* bir tür kuş [*Hirundo daurica, Hirundinidae*],[Kuş].

kızıl kiraz kuşu: *Kirazkuşugillerden* bir kuş [*Emberiza caesia*],[Kuş].

kızıl kum kuşu: *Çullukgillerden* bir tür kuş [*Calidris ferrugina, Scolopacidae*], [Kuş].

kızıl sungur: *Gündüz yırtıcılarından, atmacagillerden bir tür kuş [Circus aeruginosus, Accipitridae],[Kuş].*

kızıl şahin: *Gündüz yırtıcılarından, atmacagillerden bir tür kuş [Buteo rufinus, Accipitridae],[Kuş].*

kızılca kuyrukkakan: *Sinekkapangillerden bir tür kuş [Oenanthe xanthopyrma, Muscipidae],[Kuş].*

kömmürkü kayası: Kara kaya balığı [*Gobius niger J-Kior covias*],[TBAd. s.123:Söz.10].

mavi balon balığı: Boyları 60 cm olabilen, Ege Denizi ve Akdeniz’de dağılım gösteren, üst kısmı mavi gri, alt kısmı beyaz olan bir balık türü [*Lagoccephalus; lagocephalus*],[TBAd. s.125:Söz.11].

mavi baştankara: *Baştankaragillerden bir tür kuş [Parus caeruleus], [Paridae],[Kuş].*

mavi kaya ardıcı: Gökardıç kuşu [Doğa].

mavi kuzgun: Ebabil [Doğa].

mor davar: Boynuzlu büyük davar [GİAT 297: El.].

saesma ~ sarıasma <*sarı asma*: Sığırcığa benzer ötücü bir kuş [KAYMA s.492; Big. s.121; Doğa].

sarıhalil: Örümcekten büyük böcek [DS CXII 4672].

sarı bilbil ~ sarı bülbül: Sarıasma kuşu [Doğa].

sarı carı: Arı; bir tür arı çeşidi [Gazi. s.222].

sarı çıtnık: Sarıasma kuşu [Doğa].

sarı guş: Sarıasma kuşu [Doğa].

sarı hani: Orfoz balığı; rokos balığı [*Scrranus gigas; Cerna gigas*],[TBAd. s.128:Söz.11].

sarı kamışçın: Göç yollarını şaşırıp Türkiye’ye gelen, *ötleğengillerden* bir tür kuş [*Acrocephalus paludicola, Sylviidae*],[Kuş].

sarı kandil: Sarıasma kuşu [Doğa].

sarı kaya: Bir tür balık. [*Gobius auratus; G. cephalarges*],[TBAd. s.128:Söz.12].

sarı kiraz kuşu: *Kirazkuşugillerden* bir kuş [*Emberiza citrinella*],[Kuş].

sarı kuyruksallayan: *Kuyruksallayangillerden* bir tür kuş [*Motacilla flava*],[*Motacillidae*],[Kuş].

sarı mukallit: *Ötleğengillerden* bir tür kuş [*Hippolais icterina, Sylviidae*],[Kuş; Doğa].

sarı papagangaga: Bıyıklı baştankara kuşu [Doğa].

sarı sandal: Sarı asma olarak da bilinen vücudu tamamen sarı, kanatları siyah ötücü bir kuş [*Oriolus Oriolus*],[DSİ s.199: Bulancak/Gir., Samugüney; Doğa].

sarıbalık: Sazan balığı [SİYA s.682].

sarıca: Yüzgeçleri ve sırtı sarı renkli 20 - 30 cm uzunluğunda bir balık [ADOSA s.487].

sarıcalı: Balsız bir arı türü [Gör.Çat.].

sarıbebe: Yırtıcı bir kuş türü [Aks. 301].

sarısandak: Sonbaharın geldiğine işaret sayılan renkli küçük bir kuş [TÇDSK s.42:DS'de:*incirkuşu*].

yeşil ağaçkakan: *Ağaçkakangiller* bir tür kuş [*Picus viridis-Picidae*],[Kuş].

yeşil çıvgın: *Ötleğengillerden* bir tür kuş [*Phylloscopus trochiloides-Sylviidae*],[Kuş].

yeşil düdükkün: *Çullukgillerden* bir tür kuş [*Tringa ochropus-Scolopacidae*],[Kuş].

yeşil papağan: *Papağansılar, papağangiller*, insanlarca getirilmiş yabancı bir tür kuş [*Psittacula krameri-Psittaciformes-Psittacidae*],[Kuş].

yeşilistan: Büyük boy, renkli kertenkele [AKAY s.514].

yişil: Yeşilbaş, bir yabani ördek cinsi [KAYMA s.544].

III. Vücut Organlarının Renklerine Göre Verilen Hayvan İsimleri

acanat <akça kanat: Gövde tüyleri koyu gri veya siyah, kanat teleklerinin uçları ak olan güvercin [KAYMA s.272].

ak başlı kiraz kuşu: *Kirazkuşugillerden* bir kuş [*Emberiza leucocephalos*],[Kuş].

ak gözlü ötleğen: *Ötleğengillerden* bir tür kuş [*Sylviidae- Sylvia hortensis*],[Kuş].

ak kanatlı kara ördek: *Kazsılardan, ördekgillerden* [*Anseriformes-Anatidae*] bir tür kuş [*Melanitta deglandi*],[Kuş].

ak kanatlı sumru: *Sumrugiller* bir tür kuş [*Sternidae-Chlidonias leucopterus*],[Kuş].

ak kanathı toygar: *Toygargillerden* bir tür kuş [*Alaudidae-Melanocorypha leucoptera*],[Kuş].

ak karınlı ebabil: *Ebabiller, sağanlar; sağangillerden* bir tür kuş [*Apodiformes-Apodidae-Apus melba*],[Kuş].

ak kaşlı kiraz kuşu: *Kirazkuşugillerden* bir kuş [*Emberiza rustica*],[Kuş].

ak sırtlı ağaçkakan: *Ağaçkakangiller* bir tür kuş [*Picidae-Dendrocopos leucotos*],[Kuş].

ak sırtlı kuyrukkakan: *Sinekkapangillerden* bir tür kuş [*Muscicapidae-Oenanthe finschii*],[Kuş].

ak sokumlu kum kuşu: *Çullukgillerden*, göç yollarını şaşırıp Türkiye'ye gelen bir tür kuş [*Scolopacidae-Calidris fuscicollis*],[Kuş].

ak tepeli kara kuyrukkakan: *Sinekkapangillerden* bir tür kuş [*Muscicapidae-Oenanthe leucopyga*],[Kuş].

ak yanaklı kaz: *Kazılardan, ördekgillerden* bir tür kuş [*Anseriformes-Anatidae*],[*Branta leucopsis*],[Kuş].

akgerdanlı ötleğen: *Ötleğengillerden* bir tür kuş [*Sylvia communis-Sylviidae*],[Kuş].

akkuyruklu kartal: Nesli tükenmek üzere olan, *gündüz yırtıcılarından*, atmacagillerden bir tür kuş [*Haliaeetus albicilla-Accipitridae*],[Kuş].

akkuyruklu kız kuşu: *Yağmurcungillerden* bir tür kuş [*Vanellus leucurus-Charadriidae*],[Kuş].

akkuyruklu tropik kuşu: Göç yollarını şaşırıp Türkiye'ye gelen, *kürek ayaklılardan*, tropik kuşlarından bir tür kuş [*Phaethon lepturus-Phaethontidae*],[Kuş].

akyanaklı: Kaz [Doğa].

kara alınlı örümcek kuşu: *Örümcek kuşugillerden* bir tür kuş [*Lanius minor*],[*Laniidae*],[Kuş].

kara bacaklı martı: *Martıgillerden* bir tür kuş [*Rissa tridactyla*],[*Laridae*],[Kuş].

kara başlı iskete: *İspinozgillerden* ötücü bir kuş [*Carduelis spinus*],[Kuş].

kara başlı kiraz kuşu: *Kirazkuşugillerden* bir kuş [*Emberiza melanocephala*],[Kuş].

kara baştan: Karatavuk [Doğa].

kara boyunlu batağan: *Batağanlardan / batağangillerden* bir tür kuş [*Podiceps nigricollis-Podicipediformes-Podicipedidae*],[Kuş].

kara gagalı sumru: *Sumrugiller* bir tür kuş [*Sterna sandvicensis*; *Sternidae*],[Kuş].

kara gerdanlı ardıç kuşu: Göç yollarını şaşırıp Türkiye'ye gelen, *karatavukgillerden* bir tür kuş [*Turdus ruficollis*],[*Turdidae*],[Kuş].

kara gerdanlı dalgiç: *Dalgiçkuşlarından* bir tür kuş [*Gavia arctica*],[*Gaviidae*-*Gaviiformes*],[Doğa; Kuş].

kara karınlı kum kuşu: *Çullukgillerden* bir tür kuş [*Calidris alpina*],[*Scolopacidae*],[Kuş].

kara kulaklı kuyrukkakan: *Sinekkapangillerden* bir tür kuş [*Oenanthe hispanica*],[*Muscicapidae*],[Kuş].

kara sırtlı kuyrukkakan: *Sinekkapangillerden* bir tür kuş [*Oenanthe lugens*, *Muscicapidae*],[Kuş].

kara sırtlı martı: *Martıgillerden* bir tür kuş [*Larus fuscus*, *Laridae*],[Kuş].

karabaş: Çitlembik kuşu [Doğa].

karabaş martı: *Martıgillerden* bir tür kuş [*Larus ridibundus*, *Laridae*],[Kuş].

karabaş ötleğen: *Ötleğengillerden* bir tür kuş [*Sylvia atricapilla*, *Sylviidae*],[Kuş].

karabaş patka: *Kazılardan*, *ördekgillerden* bir tür kuş [*Aythya marila*, *Anseriformes*, *Anatidae*],[Kuş].

karabaşlı dikkuyruk: *Kazılardan*, *ördekgillerden* bir tür kuş [*Oxyura jamaicensis*, *Anseriformes*, *Anatidae*],[Kuş].

karaboğazlı ötleğen: *Ötleğengillerden* bir tür kuş [*Sylvia rueppelli* *Sylviidae*],[Kuş].

karagöz istavrit: *Trachuridae* familyasından bir istavrit türü [*Trachurus mediterraneus*; *Trachurus trachurus*; [TBAAd. s.122:İst.; Söz.9].

karagöz: Boz renkli, beyaz etli bir balık [*Sargus sargus*; *S. rondeleti*; TBAAd. s.122:İst.;İz.;Söz.9; TYA s.140].

karakanatlı bataklıkırlangıcı: *Bataklık kırlangıcıgillerden* nesli tükenmek üzere olan bir tür kuş [*Glareola nordmanni*, *Glareolidae*],[Kuş].

karakuyruk: *Sinekkapangillerden* bir tür kuş [*Cercomela melanura*, *Muscicapidae*],[Kuş].

kırmızı gagalı dağ kargası: *Kargagillerden* bir tür kuş [*Pyrrhocorax pyrrhocorax*, *Corvidae*],[Kuş].

kırmızı göğüslü kum kuşu: *Çullukgillerden* bir tür kuş [*Calidris canutus*, *Scolopacidae*],[Kuş].

kızıl başlı kiraz kuşu: *Kirazkuşugillerden* bir tür kuş [*Emberiza bruniceps*],[Kuş].

kızıl başlı örümcek kuşu: *Örümcekkuşugillerden* bir tür kuş [*Lanius senatör*, *Laniidae*],[Kuş].

kızıl boyunlu batağan: *Batağanlardan / batağangillerden* bir tür kuş [*Podiceps grisegena*, *Podicipediformes-Podicipedidae*],[Kuş].

kızıl deniz düdükünü: *Çullukgillerden* bir tür kuş [*Phalaropus fulicarius*, *Scolopacidae*],[Kuş].

kızıl enseli doğan: Göç yollarını şaşırıp Türkiye'ye gelen, *Doğangillerden* bir tür kuş [*Falco pelegrinoides*, *Falconidae*],[Kuş].

kızıl gerdanlı dalgıç: *Dalgıçkuşlarından* bir tür kuş [*Gavia stellata*, *Gaviidae-Gaviiformes*],[Doğa; Kuş].

kızıl gerdanlı incir kuşu: *Kuyruksallayangillerden* bir tür kuş [*Anthus cervinus*, *Motacillidae*],[Kuş].

kızıl ibikli kız kuşu: *Büyük kız kuşu*. *Yağmurcungillerden* bir tür kuş [*Vanellus indicus*, *Charadriidae*],[Kuş].

kızıl kuyruklu örümcek kuşu: *Örümcekkuşugillerden* bir tür kuş [*Lanius isabellinus*, *Laniidae*],[Kuş].

kızıl sırtlı örümcek kuşu: *Örümcekkuşugillerden* bir tür kuş [*Lanius collurio*, *Laniidae*],[Kuş].

kızılacak: *Çullukgillerden* bir tür kuş [*Tringa totanus*, *Scolopacidae*],[Kuş].

mavi yanaklı arı kuşu: *Arıkuşugillerden* nesli tükenmek üzere olan bir tür kuş [*Merops persicus*]-[*Meropidae*],[Kuş].

mavigerdan: Bir tür kuş [Doğa].

pembe göğüslü ötleğen: *Ötleğengillerden* bir tür kuş [*Sylviidae*, *Sylvia mystacea*],[Kuş].

sarı bacaklı kum kuşu: *Çullukgillerden* bir tür kuş [*Calidris temminckii*],[*Scolopacidae*],[Kuş].

sarı başlı kuyruksallayan: *Kuyruksallayangillerden* bir tür kuş [*Motacilla citreola*, *Motacillidae*],[Kuş].

sarı gagalı dağ kargası: *Kargagillerden* bir tür kuş [*Pyrrhocorax graculus*, *Corvidae*],[Kuş].

sarı gagalı keten kuşu: *İspinozgillerden* ötücü bir kuş [*Carduelis flavirostris*],[Kuş].

sarı gagalı leylek: *Leylekgillerden* bir tür kuş [*Mycteria ibis*],[*Ciconiidae*],[Kuş].

sarı gerdanlı serçe: *Serçegillerden* bir kuş [*Petronia xanthocollis*],[*Passeridae*],[Kuş].

sarı kanat: Lüfer balığının 15-20 cm büyüklükte olanı [TBAAd. s.128:İst.].

sarı kaşlı çıvgın: *Ötleğengillerden* bir tür kuş [*Phylloscopus inornatus*],[*Sylviidae*],[Kuş].

sarı kuyruk: İstavridin bir cinsi [TBAAd. s.128:İst.].

sarı yanak: Kefalin bir cinsi [TBAAd. s.128:İst.].

sarıağız balığı: Granyoz balığı [*Sciaena aquilla*; *Johnius hololepidotus*],[TBAAd. s.128; Söz.11:İst.].

sarıbacak: *Çullukgillerden* bir tür kuş [*Xenus cinereus*,*Scolopacidae*],[Kuş].

sarıgöz: Bir tür balık [*Cnntharus linealus*; *Spondyliosoma*],[TBAAd. s.128:İst.; Söz.11].

sarıgülak: Başının bir kısmı sarı renkli, 15-20 cm uzunluğunda bir balık [ADOSA s.487].

sarıbaş: Güzlük ekilen bir tür buğday [EİA s.270].

seki: Üç ayağı sekili (*beyaz renkte olan*) at [GA s.585].

sekili: Ayaklarında beyaz leke bulunan hayvan [KYAS s.207:Ömerhacılı k.].

yeşil sırtlı balıkcıl: *Leyleksilerden*, *balıkçıl gillerden* bir tür kuş [*Butorides striata*-*Ciconiiformes-Ardeidae*],[Kuş].

yeşil sırtlı incir kuşu: *Kuyruksallayangillerden* bir tür kuş [*Anthus hodgsoni*-*Motacillidae*],[Kuş].

yeşilbacak: *Çullukgillerden* bir tür kuş [*Tringa nabularia*-*Scolopacidae*],[Kuş].

yeşilbaş: [I] Büyük hayvan sineği [Dar.]; [II] *Kazsılardan*, *ördekgillerden* bir tür kuş [*Anas platyrhynchos*-*Anseriformes-Anatidae*],[Kuş]; [III] Yaban ördeği [TYA s.257]; [IV] Erkek ördek [EYSV s.227; El.Av. s.141]; [V] Zehirli kertenkele [EDSK s.33:Edr. genel].

Sonuç

Renkler, insan hayatında çok önemli bir yere sahiptir. İnsanların ruhsal ve fiziksel durumları üzerinde etkili unsurların başında gelen renkler, tarih boyunca her alanda kullanılmıştır. Renklere yüklenen anlamlar doğrultusunda hayvan isimleri oluşturmak için de

renk isimlerinden faydalanılmıştır. Türkiye Türkçesi ağızlarında hayvanlara ad verilirken duygu ve düşünce dünyasında ve sosyal hayatta önemli bir yer tutan renklerin özellikleri dikkate alınmıştır. Renk isimlerinin kullanımı bu adlandırmada büyük bir zenginlik göstermektedir..Türkiye Türkçesi ağızlarında önemli bir yere sahip renk ve renklerle ilgili adlandırmalar hayvan isimlerinde bütün zenginliğiyle görülmektedir. Hayvan adlandırması yapılırken özellikle renk bildiren sıfatlardan önemli derecede yararlanılmıştır Somutlaştırma yoluyla üretilen renk adları genellikle birleşik kelime yapısında olup çoğu sıfat tamlaması şeklinde karşımıza çıksa da belirtisiz ad tamlaması şeklinde oluşanlarına da sıkça rastlanmıştır. Bunun yanında sıfat-fiil şeklindeki yapılar da dikkate değerdir. Renk adlarının gerek bitki gerekse hayvan isimlerinin adlandırılmasındaki kullanımından diğer adlandırmalardaki kullanımı, ortaya çıkışı, lehçe ve şivelerdeki durumu karşılaştırmalı olarak ortaya konulmalıdır. Böylelikle Türk dilinin eskiliği yanında ad bilimsel zenginliği de ortaya konulmuş olacaktır.

Kısaltmalar

ADOSA	: Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları
AKAY	: Ankara - Kalecik Yalın Köyü Tarihi ve Kültürü
Aks.	: Aksaray Ağızından Derleme Sözlüğüne Katkılar
And.	: Anadolu
And.Ağz.	: Anadolu Ağızları
Ank.	: Ankara
Ank.Söz.	: Ankara İli Ağzı Sözlüğü
Ant.	: Antalya
Bal./ Blk.	: Balıkesir
Bur.	: Burdur
Dar.	: Darende
DDSK	: Denizli Ağızından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar
DĞİHF	: Denizli'nin Güney İlçesi ve Havalisi Folkloru
Din.Ev.	: Dinar ve Evciler Yöresi Ağzı
Doğa	: http://www.dogadernegi.org/
DS	: Derleme Sözlüğü
DSİ	: Derleme Sözlüğüne İlaveler
DSKK	: Derleme Sözlüğündeki Kelimelerin Kaynakları Hakkında
DTYA	: Doğu Trakya Yerli Ağzı
EAFSöz.	: Halk Deyimleri ve Folklor Sözlüğü

EDSK	: Edirne İli Ağızlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar
EİA	: Erzurum İli Ağızları - III. Cilt
El.Av.	: Elazığ Yöresi Avcılık Terimleri Sözlüğü
Enz.	: Enez
EYSV	: Elazığ Yöresi Söz Varlığı
GA	: Gaziantep Ağzı - III. Cilt
Gaz./Gz.	: Gaziantep
Gazi.	: Gazipaşa'da Folklor ve Halk Edebiyatı Ürünleri
Gir.	: Giresun
GIAT	: Güneydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar
Gör.Çat .	: Görele Çatakkırı Köyü
İz.	: İzmir
k.	: Köy(ü)
KAYMA	: Kayseri Merkez İlçe Ağzı
Kız.	: Kızılcahamam
KİAT	: Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar
Kös.	: http://www.kosecoban.com/kasabayoresel-kelimeler
Kuş	: Tüm Kuş Türleri
KYA (Söz.)	: Kırşehir Yöresi Ağızları
KYA	: Kütahya ve Yöresi Ağızları
KYAS	: Kırşehir ve Yöresi Ağızları Sözlüğü
Nal.	: Nallıhan
OAAD	: Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler
Pol.	: Polatlı
Söz.	: Sözlük
SÖZ.	: Türkiye Deniz Balıkları Sözlüğü
TBA / TBAd.	: Türkiye'de Balık Adları
TÇDSK	: Tunceli Çemişgezek Derleme Sözlüğü'ne Katkılar
Tr.	: Trabzon
TYA	: Trabzon ve Yöresi Ağızları

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan (1986b), *Türkçenin Gücü*, Ankara, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, Doğan (1995), *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, Doğan (1996), *Türkçenin Söz Varlığı, Türk Dilinin Sözcükbilimiyle İlgili Gözlemler, Saptamalar*, Ankara: Engin Yayınları.
- Aksan, Doğan (2006b), *Anadilimizin Söz Denzinde*, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Aksan, Doğan (2003b), *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilimi I-II-III*, Ankara: TDK Yayınları.
- Aksoy, Ömer Asım (1946), *Gaziantep Ağzı III*, (Sözlük ve Kullanılmayan Kelimeler), İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayraktar, Fatma Sibel (2001), *Kayseri Merkez İlçe Ağzı* (Metin-Gramer-Sözlük), Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- Bozyiğit, A. Esat (1998), *Ankara İli Ağzı Sözlüğü*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bülbül, Gülfıye (2007), *Balıkesir Bigadiç Ağzı*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Buran, Ahmet (1996), “Derleme Sözlüğü’ne Katkılar” (*Bu yazı, Tunceli’nin Çemişkezek ilçesinden derlenen sözleri içermektedir.*) Türk Dili, Sayı: 535, Cilt 2, s. 38-43.
- Buran, Ahmet; İlhan, Nadir (2008), *Elazığ Yöresi Söz Varlığı*, TDK Yay., Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1960), “Türkiye’de Balık Adları”, İstanbul Ün. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 10.c., İstanbul.
- Danger, E. P. (1987), *The Colour Handbook*, England: Gower Technical Press.
- Demir, Necati (2006), *Trabzon ve Yöresi Ağzıları* (I), (Tarih, Etnik Yapı, Dil İncelemesi), Ankara: TDK Yayınları.
- Doğan, Muammer (2009), “Aksaray Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/4 Summer, 237.
- Efe, Kürşat (2012), *Türkiye Türkçesi Ağzılarında Bitki ve Hayvan İsimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Efe, Kürşat (2004), *Tarihî Türk Lehçelerinde Hayvan İsimleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eken, Güven; Ataoğlu, Murat (2011), *Türkiye’nin Biyocoğrafyası-Türkiye’nin Doğası*, <http://www.dogadernegi.org/turkiyenin-dogasi.aspx>, 23 Ağustos 2011 Salı, 12:30:16
- Ergin, Muharrem (2002), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gabain, Annemarie von (1962), “Renklerin Sembolik Anlamları,” *Acta Orientalia Hung. T.*, XV:1-3 A.Von Gabain, “Renklerin Sembolik Anlamları”, (*Acta Orientalia Hung. T.*, XV. 1-3, 1962: Türkçe Tercümesi: Sevil Tezcan) *Türkoloji Dergisi*, C.3. DTCF yay. Ankara 1968, s.107-113.
- Gemalmaz, Efrasyap (1995), *Erzurum İli Ağzıları*, (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler I, II, III), Ankara: TDK Yayınları.

- Genç, Reşat (1999), *Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı-Kırmızı-Yeşil*, Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Gözaydın, Nevzat (2003), “Türkçenin Renk Zenginliği”, *Türk Dili*, S. 618, Ankara, s. 539-545.
- Gözaydın, Nevzat (1998), “Dil ile Folklor İlişkilerinin Özellikleri-I”, *Türk Dili*, S.: 561, Eylül, s. 196-202.
- Gülensoy, Tuncer (1998), *Kütahya ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Ankara: TDK Yayınları.
- Günşen, Ahmet (2000), *Kırşehir ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Ankara: TDK Yayınları.
- Günşen, Ahmet (2001), *Kırşehir Yöresi Ağzları Sözlüğü*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Heyet, Cevad (1996), “Türklerin Tarihinde Renklerin Yeri,” Sadık Tural ve Elmas Kılıç (Yay. Haz.), *Nevruz ve Renkler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kafesoğlu, İbrahim (1984), “Milli Kültür-Siyaset İlişkisi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 29 Sayı, s.1-17.
- Kalay, Emin: “Edirne İli Ağızlarından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”, *Türk Dili*, Sayı: 547.
- Kanat, A. (2003), *Renk ve Duyu Psikolojisi*, İzmir: İlya Yayınevi.
- Kutludağ, Şerif (1997), *Denizli'nin Güney İlçesi ve Havalisi Folkloru*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Nalbandoğlu, Ülker, (1954b), *Türkiye Deniz Balıkları Sözlüğü*, İstanbul: İst.Ünv.Yay.
- Olcay, Selahattin (1995b), *Doğu Trakya Yerli Ağzı (İnceleme-Derleme-Dizin)*, II. baskı, Ankara: TDK Yayınları.
- Olgunsoy, Berna (2007), *Balıkesir Yöresinden Derlenmiş Bitki ve Hayvanlarla İlgili İnanış ve Uygulamalar Üzerine Bir Araştırma*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Özbay, Erhan (2006), *Elazığ Yöresi Avcılık Terimleri Sözlüğü*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Sakaoğlu, Saim (2001), *Türk Ad Bilimi-I*, Ankara: TDK Yayınları.
- Sözen, M., Tanyeli, U. (1992), *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu (2011), *Türkçe Sözlük*, Ankara.
- Uysal, Bilal (2007); *Dinar ve Evciler Yöresi Ağzı*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya,
- Uysal, Yavuz (2008), *Gazipaşa'da Folklor ve Halk Edebiyatı Ürünleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Yıldırım, Faruk (2006), *Adana ve Osmaniye İlleri Ağzları-II (Çukurova Ağzları-II)-(Metinler-Sözlük-Dizinler)*, Ankara: TDK Yayınları.